

ดนตรีล้านนา : มานุษยวิทยาดนตรีของนักมานุษยวิทยาดนตรี¹

LANNA MUSIC: ETHNOMUSICOLOGY OF THE ETHNOMUSICOLOGIST¹

สงกรานต์ สมจันทร์*
Songkran Somchandra*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวความคิดและปัจจัยในการสร้างความรู้ดนตรีล้านนาของนักมานุษยวิทยาดนตรี ใช้วิธีการทางดนตรีวิทยาและมานุษยวิทยาดนตรี ดำเนินการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีล้านนาตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2500-2550 และสัมภาษณ์นักวิชาการผู้สร้างความรู้ดนตรีล้านนาเหล่านั้น

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างความรู้ดนตรีล้านนาในเชิงวิชาการได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางมานุษยวิทยาในช่วงสงครามเย็น นักมานุษยวิทยาดนตรีชาวอเมริกันได้เริ่มศึกษาดนตรีในภาคเหนือของประเทศไทยในมุมมองมานุษยวิทยา แนวคิดการศึกษาแบบอเมริกันโดยเฉพาะวิชาชาติพันธุ์วิทยาได้ส่งผลต่อการศึกษาดนตรีในส่วนภูมิภาคในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำเสนอในวารสารต่าง ๆ โดยมีศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดที่ก่อตั้งขึ้นทำหน้าที่อย่างแข็งขันในการดำเนินการเรื่องดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การศึกษาในมุมมองทางมานุษยวิทยาดนตรีเริ่มต้นจากการที่นักวิชาการดนตรีที่สำเร็จการศึกษามาจากต่างประเทศ ใช้แนวคิดภูมิภาคนิยมในการอธิบายพัฒนาการ ลักษณะเฉพาะทางดนตรี ก่อนที่จะมีการเปิดหลักสูตรด้านวัฒนธรรมดนตรีขึ้นในประเทศไทยในระยะเวลาต่อมา

ความสำเร็จของการสร้างความรู้ดนตรีล้านนาเกิดจากการเติบโตของหลักสูตรในสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะหลักสูตรดนตรีศึกษาของวิทยาลัยครูและการสถาปนาวิทยาลัยนาฏศิลป์ในส่วนภูมิภาค พัฒนาการของการศึกษาดังกล่าวประกอบกับกระแสท้องถิ่นนิยมช่วง พ.ศ. 2530 ได้ส่งผลต่อพัฒนาการความรู้ดนตรีล้านนาอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การอธิบายความรู้ดนตรีล้านนายังคงเป็นแบบ “เชียงใหม่” เป็นสำคัญ ก่อนที่หลังช่วง พ.ศ. 2550 จะมีการขยายพื้นที่การศึกษาไปยังกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การสร้างความรู้ดนตรีล้านนาก่อน “ศูนย์กลาง” เชียงใหม่นั้น โดยมากมักสร้างขึ้นโดยนักวิชาการจาก “ศูนย์กลาง” หรือกรุงเทพฯ โดยเฉพาะความคิดในการมอง “ดนตรีส่วนภูมิภาค” ว่าเป็นดนตรีพื้นบ้าน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ดนตรีล้านนา : มานุษยวิทยาดนตรีของนักมานุษยวิทยาดนตรี

¹ This article was conducted as part of the research project entitled Lanna Music: Ethnomusicology of the Ethnomusicologist.

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, Songkran_som@cmru.ac.th

* Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Science, Chiang Mai Rajabhat University, Songkran_som@cmru.ac.th

ที่ยังไม่ถึงขั้นดนตรีแบบแผนหรือคลาสสิกได้ อีกทั้งการใช้แนวคิดดนตรีวิทยาดนตรีไทยซึ่งอาจเรียกได้ว่า เป็น อาณานิคมภายใน ยังคงเป็นประเด็นในการอภิปรายเกี่ยวกับสถานภาพความรู้ของดนตรีล้านนาโดยเฉพาะ การใช้ทฤษฎีมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาร่วมสมัยในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว

คำสำคัญ : มานุษยวิทยาดนตรี/ นักมานุษยวิทยาดนตรี/ ดนตรีล้านนา/ การสร้างความรู้

Abstract

This research aims to study the concept and factor of the Lanna musical epistemology by the ethnomusicologists. The musicological and ethnomusicological method was conducted based on documents between 2500-2550 BE, interviews the music scholars who studied Lanna music at that time.

The contributing to Lanna musical knowledge as well as academically was influenced by the rise of anthropological studies in the Cold War period. The American's ethnomusicologists began their studied the music of northern Thailand with anthropological views. The regions musical studies were influenced by American's educational concepts especially folklore-a studies music as a local wisdom. The data collecting, also the province's cultural center was established and organized the musical seminars. However, the studies music with ethnomusicological views was began by music scholars who graduated from oversea universities. Before the establishment of ethnomusicology program in Thailand, they conducted research with regionalism, musical characteristic.

The growing of music education program in the Teacher Colleges (currently, Rajabhat University), the College of Dramatic Arts, and the rise of localism in 2530 B.E. was influenced to the successfully of the Lanna musical knowledge making. Although, Lanna's musical knowledge concentrating on the Chiang Mai musical culture area, and distributes to other cultural areas since 2550 B.E. However, the central scholars who studied Lanna music outside Chiang Mai, views on regional music as folk music-not according to classical music. Utilizing the concept of Thai musicology which can be referred to as an internal colony. It's still a question of discussing the status of Lanna musical knowledge, in particular the use of contemporary anthropological and sociological theories to explain this phenomenon.

Keywords: Ethnomusicology/ Ethnomusicologist/ Lanna Music/ Epistemology

บทนำ

มานุษยวิทยาดนตรี (ethnomusicology) เป็นการศึกษาดนตรีในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ผู้ที่ศึกษาและผลิตผลงานในสาขาวิชานี้เรียกว่า นักมานุษยวิทยาดนตรี (ethnomusicologist) นักมานุษยวิทยา ดนตรีใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือในการมองกระบวนการทางสังคมเพื่อทำความเข้าใจ โดยเฉพาะคำว่าดนตรี คืออะไร หากแต่พิจารณาต่อไปว่าเหตุใดดนตรีจึงเป็นเช่นนั้น² การศึกษาดนตรีในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมจึง เป็นการนำนักดนตรีออกจากพื้นที่เฉพาะของตน (comfort zone) ไปสู่ประเด็นที่ท้าทายตัวดนตรี มานุษยวิทยา ดนตรีจึงเป็นแนวทางการศึกษาที่ทำให้ตัวดนตรีได้มีบทสนทนากับศาสตร์อื่น ๆ และได้ส่งผลต่อการศึกษา ดนตรีในสังคมไทยมากขึ้น ดังปรากฏว่าดนตรีล้านนาได้รับอานิสงส์จากการศึกษาทางมานุษยวิทยา ดนตรี เช่นกันตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2510 เช่น ผลงานการศึกษาของเจอร์ลด์ ไดค์ (Gerald P. Dyck) นักมานุษยวิทยา ดนตรีชาวอเมริกันที่ได้นำเสนอบทความการศึกษาด้านดนตรีล้านนาจำนวน 3 เรื่อง ในวารสารมานุษยวิทยา ดนตรีของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ส่วนหนึ่งในบทความของไดค์ได้เป็นแรงบันดาลใจในการรื้อฟื้นพิณเปียะ เครื่องดนตรีล้านนาโบราณโดยนักมานุษยวิทยาดนตรีชาวไทยในระยะเวลาต่อมา

อาจกล่าวได้ว่าช่วง พ.ศ. 2520 เป็นช่วงระยะเวลาที่นักวิชาการกลับมาให้ความสนใจในศิลปวัฒนธรรม ของแต่ละท้องถิ่น ผสมกับพัฒนาการของการผลิตครูของกรมการฝึกหัดครูที่ขยายวิชาเอกดนตรีศึกษาออกไป ในหัวเมืองสำคัญของแต่ละภูมิภาค มีการศึกษาทั้งภาคส่วนของดนตรีไทย ดนตรีสากล และดนตรีพื้นบ้าน แฝงอยู่ในหลักสูตร ตลอดจนความเจริญเติบโตของการศึกษาทางด้านคติชนวิทยา (folklore) ในหลักสูตร ภาษาไทย ได้ส่งผลต่อกระบวนการมองดนตรีในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น นำไปสู่ข้อเสนอการศึกษา ด้านดนตรีในเชิงมานุษยวิทยาของปราณี วงษ์เทศ ในนามของมานุษยวิทยาดนตรี³ ตัวอย่างการขยายตัวของ การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนกรณีของดนตรีล้านนา ที่มีการจัดประชุมอย่างเป็นทางการ ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2524 เรื่อง “เพลงพื้นบ้านล้านนาไทย” จัดโดยศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่ กล่าวได้ว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ของการศึกษาดนตรีล้านนาอย่างเป็นทางการ นำไปสู่การขยายพรมแดนการศึกษาดนตรีล้านนา ทั้งการสืบค้น แสวงหารากเหง้าความเป็นมา ตลอดจน ไปสู่การขยายขยายเข้าเป็นวิชาหนึ่งของระบบการศึกษาสมัยใหม่ ทศวรรษดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของ “ผลงานทางวิชาการดนตรีล้านนา” พร้อมกันกับการสร้างพื้นที่ทางวิชาการและหล่อหลอมตัวตนของ นักวิชาการดนตรีล้านนาไปพร้อมกัน

แม้ว่าปัจจุบันจะมีการสร้างความรู้ดนตรีล้านนาออกมาจำนวนหนึ่ง แต่วิธีวิทยาว่าด้วยการสร้าง ความรู้ของดนตรีล้านนานั้น อาจทำให้เรามองเป็นมิติของพัฒนาการของการสร้างความรู้ที่สัมพันธ์กับความ เปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ กล่าวคือ ดนตรีเป็นเครื่องสะท้อนสังคม และในขณะเดียวกันวิธีการสร้างความรู้ ในเชิงวิชาการของดนตรีล้านนาก็เป็นภาพสะท้อนที่สำคัญของสังคมในแต่ละช่วงสมัยด้วย นักมานุษยวิทยา ดนตรีผู้สร้างความรู้ทางดนตรีล้านนามีสำนึกหรือวิธีคิดอย่างไรในการสถาปนาความรู้ดนตรี จึงเป็นโจทย์ สำคัญที่เมื่อคลี่คลายขยายประเด็นออกมาแล้ว จะนำไปสู่ความเข้าใจในเงื่อนไขของแต่ละบริบทช่วงสมัยได้

² “About Ethnomusicology,” The Society for Ethnomusicology, March 12, 2022, <https://www.ethnomusicology.org/page/AboutEthnomusicol>.

³ ปราณี วงษ์เทศ, “แนวการศึกษาเพลงพื้นบ้านทางมานุษยวิทยา,” ใน *งานประชุมวิชาการ เพลงพื้นบ้านล้านนาไทย*, 21-23 มกราคม 2524 (เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524).

ซึ่งการศึกษาในแนวทางดังกล่าวคือการศึกษาผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์หรือการศึกษาผ่านตัวตนของผู้สร้างผลงาน สำหรับในสาขาวิชาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สาขาวิชาดนตรีนั้น มีการศึกษาอย่างกว้างขวาง เช่น งานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์วิถีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน ของสายชล สัตยานุรักษ์⁴ บทความเรื่อง 60 ปี ธนศวร เจริญเมือง : ล้านนาอุไทยเปียกับเส้นขอบฟ้าของสำนักท้องถิ่นนิยม ของภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์⁵ งานวิจัยเรื่อง พิริยะ ไกรฤกษ์ ตัวตนความคิด : มองผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์ ของเกษรา ศรีนาคา⁶ เป็นต้น

งานวิจัยนี้ จึงเป็นการศึกษาเรื่องราววิถีคิดของบุคคลผู้สถาปนาความรู้ดนตรีล้านนาเหล่านั้น ทั้งในเชิงวิวิธวิทยาการสถาปนาความรู้ดนตรีล้านนาผ่านผลงานประวัติศาสตร์นิพนธ์และในเชิงพัฒนาการของวิถีคิดหรือความคิดที่สัมพันธ์กับพัฒนาการของคนตรืล้านนาในช่วงสมัยใหม่ผ่านการสัมภาษณ์ แม้ว่าผู้สร้างความรู้หลายท่านมิได้สำเร็จการศึกษาในด้านมานุษยวิทยาดนตรี และวิถีวิทยาของการศึกษาของท่านเหล่านั้นได้ใช้วิธีการแบบนักมานุษยวิทยาดนตรีอย่างตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจก็ตาม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติชีวิตและผลงานของนักวิชาการผู้สร้างความรู้ดนตรีล้านนา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยและแนวคิดในการสร้างความรู้ดนตรีล้านนาทางมานุษยวิทยาดนตรี

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวทางปรากฏการณ์วิทยาแนวการตีความ (interpretive phenomenology) ดังที่ชาย โพธิ์สิตา กล่าวถึงวิธีการศึกษาดังกล่าวไว้ว่า “บุคคลสร้างความหมายให้แก่สิ่งต่าง ๆ บนฐานของความรู้ที่เขามีอยู่กับสิ่งเหล่านั้น และบนฐานของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เขาดำรงอยู่”⁷ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษานักวิชาการผู้สร้างความรู้ดนตรีล้านนาโดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจากผลงานทางวิชาการที่ผลิตขึ้นตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2520-2550 แบบเจาะจง จำนวน 4 ท่าน ได้แก่ (1) อาจารย์ยงยุทธ ธีรศิลป์ ผู้ก่อตั้งและหัวหน้าภาควิชาดนตรีศึกษาคนแรกของวิทยาลัยครูเชียงใหม่ (2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์ ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ สมิตีธรรม ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และ (4) อาจารย์สนั่น ธรรมิณี นักวิชาการด้านล้านนาคดี สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์ร่วมกับผลงานวิชาการทางดนตรีล้านนาที่ท่านเหล่านั้นผลิตขึ้นตลอดจนปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน แบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น (1) สถานภาพของการศึกษาดนตรีล้านนาทางมานุษยวิทยาดนตรีก่อนช่วง พ.ศ. 2520 (2) มานุษยวิทยาดนตรีของ

⁴ สายชล สัตยานุรักษ์, “ประวัติศาสตร์วิถีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-2535)” (รายงานการวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550).

⁵ “60 ปี ธนศวร เจริญเมือง : ล้านนาอุไทยเปียกับเส้นขอบฟ้าของสำนักท้องถิ่นนิยม,” ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์, บันทึกข้อมูลเมื่อ 22 ธันวาคม 2554, <https://prachatai.com/journal/2011/12/38437>.

⁶ เกษรา ศรีนาคา, “พิริยะ ไกรฤกษ์ ตัวตนความคิด : มองผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์,” *วารสารวิจัยศิลป* ปีที่ 11, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563), 163-184.

⁷ ชาย โพธิ์สิตา, *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2562), 113-114.

นักมานุษยวิทยาดนตรี : ว่าด้วยชีวิตและผลงาน และ (3) ปัจจัยและแนวคิดในการสร้างความรู้ดนตรีล้านนา
เชิงมานุษยวิทยาดนตรี ทั้งนี้ ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเชียงใหม่ หมายเลขการรับรอง IRBCMRU 2021.131.19.10

ผลการวิจัย

1. สถานภาพของการศึกษาดนตรีล้านนาทางมานุษยวิทยาดนตรีก่อนช่วง พ.ศ. 2520

การศึกษาดนตรีล้านนาในที่นี้ หมายถึง การศึกษาทางวิชาการว่าด้วยดนตรีล้านนา โดยผลิตผลงาน
ออกมาเป็นงานเขียนรูปแบบต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า สถานภาพของการสร้างผลงานวิชาการดนตรีล้านนาก่อน
ช่วง พ.ศ. 2520 แบ่งเป็นสามกลุ่มใหญ่ กลุ่มแรก คือ งานวิชาการจากส่วนกลางหรือกรุงเทพฯ กลุ่มที่สอง
คือ งานวิชาการโดยชาวต่างชาติ และกลุ่มที่สาม คือ งานวิชาการจากผู้เขียนในส่วนภูมิภาค โดยที่วิธีวิทยา
ในการศึกษายังคงเป็นการมุ่งอธิบายถึงความเป็นมาหรือลักษณะทางกายภาพเป็นสำคัญ ทั้งนี้ งานวิชาการ
สองกลุ่มแรกนั้นผู้ที่เขียนมักมีประสบการณ์จากการเดินทางมายังพื้นที่วัฒนธรรมล้านนามาก่อน พบว่า
ผลงานหลายชิ้นเป็นการสัมภาษณ์จากบุคคลข้อมูลในท้องถิ่น ประกอบกันกับการศึกษาทางด้านเอกสาร จึง
ปรากฏงานเขียนทางวิชาการเกี่ยวกับดนตรีล้านนาจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะงานวิชาการจากนักวิชาการส่วนกลาง

สำหรับงานวิชาการดนตรีจากส่วนกลางหรือกรุงเทพฯ นั้น ดนตรีล้านนาเป็นที่สนใจของชนชั้นนำ
กรุงเทพฯ มาตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว ภายหลังการปฏิรูปการปกครองในรูปแบบมณฑลเทศาภิบาล
ทำให้เกิดความสนใจในพื้นที่ล้านนามากขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่การตั้งมณฑลลาวเฉียง พัฒนามาเป็นมณฑล
พายัพ กระทั่งเป็นจังหวัดในปัจจุบัน ทั้งนี้ การรับรู้ความเป็นล้านนาของชนชั้นนำภาคกลางถูกซึมซับผ่าน
วรรณกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องขุนช้างขุนแผนและเรื่องพระลอ มีการนำวรรณกรรมเหล่านั้นมา “ทำซ้ำ”
โดยบรรจุเป็นเนื้อร้องในบทเพลงต่าง ๆ จากความสนใจดังกล่าวเพิ่มขึ้นตามลำดับโดยเฉพาะด้านดนตรี
ดังเช่นการส่งช่างปีและช่างซอจากล้านนาร่วมกับนักดนตรีไทยเพื่อเดินทางไปร่วมงานมหรหรรคมการช่างและ
เครื่องดนตรีนานาชาติที่ประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2428⁸ (แต่ไม่ได้เดินทางไปอังกฤษ เนื่องจากเดินทางลง
มาถึงกรุงเทพฯ ล่าช้า) ตลอดจนผลงานการประพันธ์เพลงสำเนียงลาวต่าง ๆ ของหม่อมหลวงถ้วนศรี วรวรรณ⁹

ความสนใจดนตรีล้านนาเชิงวิชาการ เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นจากผลงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระองค์ทรงพระนิพนธ์หนังสือตำนานมโหรีปีพาทย์ในปี พ.ศ. 2471 ใน
หนังสือเล่มดังกล่าว ท่านได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับปี่ซอหรือปี่จุมไว้ด้วย โดยทรงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นต้นเค้า
เครื่องดนตรีของไทยมาแต่เดิม¹⁰ นับว่าเป็นงานชิ้นแรกที่กล่าวถึงดนตรีภาคเหนือในเชิงวิชาการ ผลงานใน
ระยะต่อมาได้แก่งานเขียนของครูมนตรี ตราโมท ท่านเป็นครูดนตรีไทยคนสำคัญอีกท่านหนึ่งที่ได้เขียนอธิบาย
เรื่องราวของดนตรีไทยในเชิงวิชาการเป็นจำนวนมาก ตลอดจนเริ่มเรียบเรียงตำราดนตรีไทยเพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอนในโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน) นอกเหนือไปจาก

⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 19
(พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484), 40.

⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติเพลงเกร็ดและเพลงละครร้อง (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2550), 53-54.

¹⁰ พูนพิศ อมาตยกุล, บ.ก., เพลง ดนตรี และนาฏศิลป์ จากสาส์นสมเด็จพระ (นครปฐม : วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552), 401.

สาระความรู้ดนตรีไทยส่วนกลาง ท่านยังได้เรียบเรียงความรู้ดนตรีส่วนภูมิภาคในหลายโอกาสด้วยกัน โดยเฉพาะดนตรีล้านนาจากการที่ท่านเดินทางขึ้นมาเที่ยวเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2476 และได้ร่วมบรรเลงดนตรีกับครุฑ อักษรทับ ประกอบการแสดงในคุ้มด้วย¹¹ จากประสบการณ์ดังกล่าวน่าจะส่งผลต่อความเข้าใจทางดนตรีล้านนาของท่าน ดังเช่นการอธิบายเรื่องเพลงพ่อนม่านมุยเชียงตองในวารสารศิลปากรในปี พ.ศ. 2491¹² ตลอดจนการอธิบายเรื่องกลองสะบัดชัยลงในหนังสือสมบัติศิลปะจากเขื่อนภูมิพลในปี พ.ศ. 2503¹³ เป็นต้น

นอกเหนือไปจากสองท่านแล้ว ยังปรากฏผลงานวิชาการโดยหัวหน้าหน่วยงานราชการ คือ นายธนิต อยู่โพธิ์ ในขณะที่เป็นอธิบดีกรมศิลปากร ได้เขียนหนังสือเครื่องดนตรีไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2500¹⁴ หนังสือดังกล่าวนอกจากจะกล่าวถึงเครื่องดนตรีไทยแล้ว ก็ยังกล่าวถึงเครื่องดนตรีท้องถิ่นซึ่งรวมถึงดนตรีล้านนาด้วย ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ การอธิบายลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนการเปรียบเทียบกับเครื่องดนตรีในวัฒนธรรมดนตรีอื่น ๆ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจมากขึ้น นอกจากนี้ยังปรากฏการอธิบายที่ไปที่มาของเครื่องดนตรีว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากชาติใดด้วย อันเป็นผลมาจากกระแสการศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าวที่มักมุ่งค้นหาที่มา (origin) ของสิ่งต่าง ๆ ดังตัวอย่างเช่น คนไทยมาจากไหน เป็นต้น หนังสือเล่มนี้ภายหลังได้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ โดยเดวิด มอร์ดัน (David Morton)¹⁵ นักมานุษยวิทยาดนตรีที่เข้ามาทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเกี่ยวกับดนตรีไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 ภายหลังเมื่อสำเร็จการศึกษาได้ทำงานเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส (University of California Los Angeles) และเป็นหนึ่งในนักวิชาการดนตรีที่ทำให้ดนตรีไทยเป็นที่รู้จักในการศึกษาดนตรีของโลกเมื่อกว่า 5 ทศวรรษก่อน

กลุ่มนักวิชาการกลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มนักวิชาการชาวต่างชาติ แม้ว่าก่อนหน้านี้จะปรากฏบันทึกการสำรวจพื้นที่ล้านนาของชาวตะวันตกที่กล่าวถึงบริบททางดนตรีบ้าง แต่การศึกษาโดยใช้วิธีวิทยาทางมานุษยวิทยากล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลจากการศึกษาในช่วงสงครามเย็น ตลอดจนแนวนโยบายของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย¹⁶ สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับดนตรีล้านนานั้น อาจกล่าวได้ว่าเริ่มปรากฏจากการศึกษาของอาจารย์เจอร์ลด์ ไค้ ในปี ค.ศ. 1975 หรือ พ.ศ. 2518 โดยระหว่างระหว่าง พ.ศ. 2510-2514 ไค้เป็นอาจารย์สอนดนตรีที่วิทยาลัยพระคริสต์ธรรมแมคกิลวารี ก่อนจะมีการตั้งมหาวิทยาลัยพายัพ ช่วงระยะเวลาดังกล่าวไค้เดินทางศึกษาดนตรีในภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน ภายหลังเมื่อเดินทางกลับประเทศสหรัฐอเมริกา จึงได้เขียนบทความลงในวารสาร *Selected report in Ethnomusicology*¹⁷ ของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส จากการชักชวนของเดวิด มอร์ดัน บทความที่ไค้ตีพิมพ์ในวารสารดังกล่าวจำนวน 3 เรื่อง เป็นบทความเกี่ยวกับดนตรีล้านนาโดยใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรีชิ้นแรก ๆ ได้แก่ Lung Noi Na Kampan Makes a Drumhead for a

¹¹ มนตรี ตราโมท, “เพลงโหมโรงเอื้องคำ,” ใน *ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 9* (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2518), 70-72.

¹² มนตรี ตราโมท, “พ่อนมุยเชียงตอง,” *วารสารศิลปากร* ปีที่ 2, ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2491): 26-28.

¹³ มนตรี ตราโมท, “กลองสะบัดชัย,” ใน *สมบัติศิลปะจากบริเวณเขื่อนภูมิพล* (พระนคร : กรมศิลปากร, 2503), 39-40.

¹⁴ ธนิต อยู่โพธิ์, *เครื่องดนตรีไทย* (พระนคร : กรมศิลปากร, 2500).

¹⁵ Dhanit Yupho, *Thai Musical Instruments*, trans. David Morton (Bangkok: Department of Fine Arts, 1960).

¹⁶ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *เขียนชนบทให้เป็นชาติ กำเนิดมานุษยวิทยาไทยในยุคสงครามเย็น* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2562).

¹⁷ David Morton, ed., *Selected Reports in Ethnomusicology* (Los Angeles, California: University of California Los Angeles, 1975).

Northern Thai Long Drum¹⁸ ที่เขียนขึ้นจากการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนหนังหน้ากลองของส่วทำกลองในเมืองเชียงใหม่ บทความ They Also Serv¹⁹ เป็นบทความแรก ๆ ของสังคมไทยกล่าวถึงนักดนตรีวินพก ส่วนอีกเรื่องหนึ่งที่นำมาสู่กระบวนการรื้อฟื้นพิณเปียะคือ The Vanishing Pin Pia²⁰ จากกระแสดการศึกษาทางมานุษยวิทยาในช่วงสงครามเย็นดังกล่าว นอกจากได้ค้แล้ว ยังปรากฏนักวิชาการชาวต่างชาติอีกท่านหนึ่งคือ โรเบิร์ต การ์เฟียส (Robert Garfias) ได้เดินทางศึกษาเกี่ยวกับดนตรีล้านนาในปี ค.ศ. 1973 โดยได้รับความช่วยเหลือจากชาลส์ เอฟ. คายส์ (Charles F. Keyes)²¹ ซึ่งช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้ทำหน้าที่เป็นอาจารย์รุ่นแรกของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำหรับอาจารย์การ์เฟียสภายหลังได้ก่อตั้งภาควิชามานุษยวิทยาดนตรีที่มหาวิทยาลัยวอชิงตัน (University of Washington) ส่วนท่านที่ 3 คือ ฌาคส์ บรูเน็ต (Jacques Brunet) ได้บันทึกเสียงดนตรีที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2517 ริเริ่มโดย องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างอแลง ดานีลู (Alain Daniélou) นักดนตรีวิทยาชาวฝรั่งเศส และสมาคมดนตรีนานาชาติ (International Music Council: IMC) ซึ่งต่อมาคือ สมาคมดนตรีแบบแผนนานาชาติ (International Council for Traditional Music: ICTM) ซึ่งอยู่ในชุด UNESCO Collection of Traditional Music งานบันทึกเสียงนี้ เป็นการบันทึกเสียงดนตรีจากทั่วโลก รวมจำนวน 127 อัลบั้ม จาก 70 ประเทศ จัดเก็บและจัดกระทำโดย สถาบันสมิธโซเนียน ประเทศสหรัฐอเมริกา (Smithsonian Folkways Recordings)²²

ส่วนนักวิชาการกลุ่มที่สาม คือ ส่วนภูมิภาคหรือในพื้นที่วัฒนธรรมล้านนา ก่อนปี พ.ศ. 2520 ยังไม่ปรากฏผลงานวิชาการดนตรีล้านนาด้วยวิธีการทางมานุษยวิทยาดนตรีโดยนักวิชาการส่วนภูมิภาค แม้ว่าก่อนหน้านี้จะมีผู้เขียนในส่วนภูมิภาคพยายามบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับดนตรีล้านนาบ้าง เช่น การใช้ดนตรีประกอบการบวงสรวงผีนา จากความทรงจำของนายแก้วมงคล ชัยสุริยนต์ เมื่อปี พ.ศ. 2460²³ หนังสือเนื้อเพลงสำหรับการขับร้องเพลงไทยของพ่อครูอินทร์หล่อ สรรพศรี²⁴ ที่มีการแทรกบทเพลงพื้นเมืองอย่างไรก็ตาม การเขียนการอธิบายดนตรีล้านนาโดยสังเขปอาจกล่าวได้ว่า บทความเรื่องลำนนำเพลงดนตรี

¹⁸ Gerald P. Dyck, "Lung Noi Na Kampan Makes a Drumhead for a Northern Thai Long Drum," In *Selected Reports in Ethnomusicology*, ed. David Morton (Los Angeles, California: University of California Los Angeles, 1975), 183-204.

¹⁹ Gerald P. Dyck, "They Also Serve," In *Selected Reports in Ethnomusicology*, ed. David Morton (Los Angeles, California: University of California Los Angeles, 1975), 205-216.

²⁰ Gerald P. Dyck, "The Vanishing Phia: An Ethnomusicological Photo Story," In *Selected Reports in Ethnomusicology*, ed. David Morton (Los Angeles, California: University of California Los Angeles, 1975), 217-229.

²¹ "Robert Garfias field recordings (Laos, Thailand, Burma and Bali)," Archives West, March 12, 2022, <https://archiveswest.orbiscascade.org/ark:80444/xv76751>.

²² "Thailand: The Music of Chiang Mai," Smithsonian Folk Ways Recordings, March 12, 2022, <https://folkways.si.edu/thailand-the-music-of-chieng-mai/world/music/album/smithsonian>.

²³ แก้วมงคล ชัยสุริยนต์, *ผีของชาวลานนาไทยโบราณ*, พิมพ์แจกในงานศพ นางฉมย อินทรังสี (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2486).

²⁴ อินทร์หล่อ สรรพศรี, *สมุดเพลงไทยเดิม ตามหลักสูตรชั้นประถมปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3* (พระนคร : อักษรสาสน์, 2507).

และการฟ้อนรำของลานนาไทย²⁵ ของไพโรจน์ บุญผูก²⁶ นักศึกษาเก่ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ซึ่งเคยเรียนดนตรีกับครูดอด อักษรทัต และครูอัญชลี ปิ่นทอง บทความดังกล่าวเป็นความพยายามแรก ๆ ในการอธิบายดนตรีล้านนา โดยอ้างอิงจากงานวิชาการดนตรีไทยส่วนกลางขณะนั้น คือ การอธิบายว่า มีความเป็นมาลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรีอย่างไรบ้าง ตลอดจนบทบาทหน้าที่ในการบรรเลง ทั้งนี้การศึกษาดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากสยามสมาคม

ผลงานวิชาการดนตรีล้านนาก่อน พ.ศ. 2520 ได้เป็นรากฐานสำคัญสำหรับการศึกษาดนตรีล้านนาในระยะเวลาต่อมา โดยเฉพาะเมื่อมีการเรียนการสอนและการวิจัยอย่างจริงจังทางด้านมานุษยวิทยาดนตรี ทำให้ดนตรีในท้องถิ่นโดยเฉพาะดนตรีล้านนานั้นมีพื้นที่ในสังคมไทย ตลอดจนกลายเป็นประเด็นศึกษาวิจัยทางดนตรีในแง่มุมต่าง ๆ ในระยะเวลาต่อมา

2. มานุษยวิทยาดนตรีของนักมานุษยวิทยาดนตรี

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์การศึกษาของชาติในช่วง พ.ศ. 2520 เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาหลายด้าน มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 ที่มีความก้าวหน้า อันเป็นผลมาจากหลังเหตุการณ์ทางการเมือง ทั้ง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และการรัฐประหารหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519²⁷ ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนดนตรีนั้น แม้ว่าจะเริ่มต้นขึ้นในหลากหลายสถาบัน เช่น โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน) หรือหลักสูตรดนตรีศึกษาที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา แต่การขยายตัวของการศึกษาดนตรีในประเทศนั้น อาจกล่าวได้ว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งในส่วนของหลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 รวมถึงหลักสูตรการฝึกหัดครูของสภาการฝึกหัดครู พ.ศ. 2519 และ พ.ศ. 2524 ด้วย ดังปรากฏว่า ในหลักสูตรการฝึกหัดครู วิชาเอกดนตรีศึกษา ปรากฏรายวิชาดนตรีพื้นเมืองของไทย²⁸ ตลอดจนในส่วนของกรมวิชาการก็มีการจัดทำคู่มือครูศิลปศึกษา²⁹ เพื่อจัดการเรียนการสอนดนตรีพื้นเมืองในสถานศึกษาด้วย

จากพัฒนาการของวิชาดนตรีดังกล่าว ทำให้นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาในแต่ละท้องถิ่นเริ่มผลิตผลงานวิชาการเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน ตลอดจนการเกิดเวทีการประชุมทางวิชาการ ทั้งที่เกิดขึ้นในวิทยาลัยครูและสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ได้ส่งผลต่อการตื่นตัวในการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลส่วนหนึ่งจากการเรียนการสอนวิชาคติชนวิทยาในวิทยาลัยครู สำหรับในพื้นที่วัฒนธรรมดนตรีล้านนาช่วง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ปรากฏนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นที่สร้างผลงานทาง

²⁵ ผลงานวิชาการในอดีตมักเขียนว่า “ลานนา” โดยอ้างอิงพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังเมื่อมีการค้นพบจารึกวัดเชียงสา พ.ศ. 2096 นักวิชาการจึงสรุปว่า การใช้คำว่า “ล้านนา” นั้นเป็นคำที่ถูกดัดแปลง ทำให้ผลงานวิชาการหลัง พ.ศ. 2530 จะใช้คำว่าล้านนา ในงานวิจัยนี้จะใช้ชื่อเรียกตามต้นฉบับเพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการดังกล่าว

²⁶ ไพโรจน์ บุญผูก, “ลำน่านเพลงดนตรีและการฟ้อนรำของลานนาไทย,” ใน *กมลราพิงและดนตรีไทย อนุสรณ์ในการมาปณกิจศพ จำเริญ กมล มาลัยมัลย์* (กรุงเทพฯ : พิมพ์สวรรค์, 2517), 37-48

²⁷ ภิญญพันธ์ พจนะลาวัลย์, “ประวัติศาสตร์การศึกษาไทยภายใต้การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ (พ.ศ. 2490-2562),” *วารสารไทยคดีศึกษา* ปีที่ 19, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565): 74-108.

²⁸ สภาการฝึกหัดครู, *หลักสูตรการฝึกหัดครู ระดับปริญญาตรี (ฉบับปรับปรุง)* (กรุงเทพฯ : สภาการฝึกหัดครู, 2524), 88.

²⁹ กรมวิชาการ, *คู่มือครูศิลปศึกษา ศ 0215 ศ 0216 ดนตรีพื้นเมือง 1-2* (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2528).

วิชาการด้านดนตรีจำนวนมาก ที่โดดเด่นและกลายเป็นต้นทางสำหรับการอ้างอิงทางวิชาการ จำนวน 4 ท่าน ได้แก่ อาจารย์ยงยุทธ ธีรศิลป์ ผู้ก่อตั้งและหัวหน้าภาควิชาดนตรีศึกษาคนแรกของวิทยาลัยครูเชียงใหม่ (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์ นักวิชาการดนตรีและข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ สมิตีธรรม นักวิชาการดนตรีและข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และอาจารย์สนั่น ธรรมธิ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ยงยุทธ ธีรศิลป์

อาจารย์ยงยุทธ ธีรศิลป์ ภูมิลำเนาเป็นชาวอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ (เกิด พ.ศ. 2486) สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง วิชาเอกภาษาไทย-ประวัติศาสตร์ จากวิทยาลัยครูสวนสุนันทา ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (ภาษาไทย) จากวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร นอกจากนี้ ได้เข้าอบรมอาจารย์ดนตรี ตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (ดนตรีศึกษา) ที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาจารย์ยงยุทธเริ่มสอนภาษาไทยที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 ต่อมาพร้อมกับอาจารย์จันทาคัด ทองเขียว เปิดวิชาโทดนตรีศึกษาขึ้นในหลักสูตรประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.สูง) ในปี พ.ศ. 2519 และก่อตั้งภาควิชาดนตรีศึกษาในปี พ.ศ. 2521 ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 เมื่อธนาคารกรุงเทพได้จัดทำโครงการหนังสือลักษณะไทย ได้ติดต่อขอให้อาจารย์ยงยุทธเขียนเรื่องดนตรีพื้นเมืองเหนือ โดยร่วมกับอาจารย์ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง ซึ่งเป็นอาจารย์ภาควิชาดนตรีศึกษาเช่นกันเขียนเรื่องนาฏศิลป์พื้นเมืองเหนือ โครงการหนังสือชุดดังกล่าว มีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นประธาน³⁰ นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2524 เมื่อศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จัดงานประชุมวิชาการเพลงพื้นบ้านล้านนาไทยขึ้น อาจารย์ยงยุทธได้รายงานผลการศึกษาเรื่อง ดนตรีพื้นเมืองเหนือ ในงานประชุมวิชาการดังกล่าว³¹

จากการที่พื้นฐานเป็นอาจารย์สอนภาษาไทย การสร้างผลงานวิชาการดนตรีล้านนาของอาจารย์ธีรยุทธจึงมีลักษณะของโครงสร้าง-หน้าที่ จึงนำเสนอเรื่องราวของดนตรีล้านนาในลักษณะของวิชาคติชนวิทยา ตลอดจนได้รับอิทธิพลจากหนังสือเครื่องดนตรีไทยของชนิด อยู่โพธิ์ เช่น เครื่องดนตรีล้านนามีอะไรบ้าง มีบทบาทหน้าที่อย่างไร นอกเหนือไปจากบทความเรื่องดนตรีพื้นเมืองเหนือที่นำเสนอในงานประชุมวิชาการเพลงพื้นบ้านล้านนาไทยแล้ว ต่อมาอาจารย์ยงยุทธได้ตีพิมพ์หนังสือดนตรีพื้นเมืองเหนือขนาดเล็กที่เขียนร่วมกับอาจารย์ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2528 โดยโครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ ซึ่งต่อมาหนังสือเล่มนี้ได้ตีพิมพ์อีกครั้งหนึ่งเพื่อเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์ไกรศรี นิยมานเหมินท์ นักวิชาการล้านนาคติคนสำคัญ ผู้จุดประกายการศึกษาด้าน “ล้านนาคติศึกษา” ในปี พ.ศ. 2535 โดยเปลี่ยนชื่อหนังสือเป็น “ดนตรีพื้นบ้านล้านนา” โดยการตีพิมพ์ในครั้งนี้มีการปรับปรุงเนื้อหาเพิ่มเติม เช่น เพิ่มเรื่อง “ซอพื้นเมือง” และบทความเรื่อง “ฟ้อนเทวดา” ของอาจารย์วิді พานิชพันธ์ อย่างไรก็ตามจากโครงการหนังสือชุดลักษณะไทยที่เริ่มต้นเก็บข้อมูลในปี พ.ศ. 2523 ได้ตีพิมพ์เนื้อหาดนตรีและนาฏศิลป์

³⁰ คึกฤทธิ์ ปราโมช และคุณนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, บ.ก. *ลักษณะไทย ศิลปะการแสดง*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงเทพ, 2551).

³¹ ยงยุทธ ธีรศิลป์, “ดนตรีพื้นเมืองเหนือ,” ใน *งานประชุมวิชาการ เพลงพื้นบ้านล้านนาไทย*, 21-23 มกราคม 2524 (เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524).

ล้านนาขนาดยาวในหนังสือลักษณะไทย ศิลปะการแสดง จัดพิมพ์โดยธนาคารกรุงเทพครั้งแรกในปี พ.ศ. 2541 ซึ่งกลายเป็นหลักฐานสำคัญแสดงให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงของดนตรีล้านนาในด้านต่าง ๆ

2.2 ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์ เกิดที่จังหวัดลำพูน (พ.ศ. 2484) ภายหลังครอบครัวย้ายไปทำธุรกิจที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต สาขาดนตรีวิทยา (Master of Music in Musicology) จากมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ (University of the Philippines) นอกจากนี้ได้เข้าอบรมอาจารย์ดนตรีตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (ดนตรีศึกษา) ที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ในปี พ.ศ. 2522 อาจารย์ประสิทธิ์ได้ทำหน้าที่เป็นกรรมการของศูนย์วัฒนธรรมที่วิทยาลัยครูเชียงรายเป็นครั้งแรก นำไปสู่แนวคิดในการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวพื้นบ้าน ภายหลังจึงปรากฏผลงานเป็นจำนวนมาก ผลงานการศึกษาแรกเกี่ยวกับดนตรีล้านนาในปี พ.ศ. 2525 คือ การศึกษาเครื่องดนตรีล้านนาไทยเพื่อการพัฒนา กล่าวได้ว่า เป็นนักวิชาการดนตรีท้องถิ่นคนแรก ๆ ที่ศึกษาด้านมานุษยวิทยาดนตรีจากต่างประเทศ โดยเขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง The Saw Vocal Music Tradition of the Khon Muang in Lanna, North Thailand สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2532 เมื่อย้ายมาสอนที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่แล้ว ยังคงเสนอบทความในเชิงมานุษยวิทยาดนตรีอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้จากการที่หลักสูตรวิทยาลัยครูปรากฏมีรายวิชาดนตรีพื้นบ้านโดยมีอาจารย์ประสิทธิ์เป็นผู้รับผิดชอบสอน ทำให้ในปี พ.ศ. 2540 ท่านเขียนตำรายิชาดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ โดยออกแบบรายวิชาให้มีทั้งส่วนที่เป็นเนื้อหาทางทฤษฎีดนตรีและส่วนที่เป็นการปฏิบัติ

ผลงานของอาจารย์ประสิทธิ์มีความเป็นงานทางมานุษยวิทยาดนตรี จากการที่ท่านศึกษาด้านนี้มาโดยตรง นอกเหนือไปจากรายงานการศึกษาเรื่องเครื่องดนตรีล้านนาไทยเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นผลงานวิชาการชิ้นแรกในปี พ.ศ. 2525 แล้ว ตัวอย่างผลงานสำคัญในระยะต่อมา ได้แก่ บทความเรื่องช่างขอลในสังคมเกษตรล้านนา นำเสนอในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นบทความต่อยอดจากผลงานวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ในปีเดียวกันยังได้ตีพิมพ์บทความเรื่องปู่และเนของชาวล้านนา อาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวอย่างการอธิบายในเชิงเครื่องดนตรีวิทยา (Organology) ที่ครอบคลุมทั้งพัฒนาการของรูปลักษณะเครื่องดนตรี ลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนระบบเสียง นอกจากนี้ รายงานผลการวิจัยเรื่องดนตรีไทใหญ่กับประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นผลการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ครั้งแรก จนกระทั่งสามารถสังเคราะห์เป็นตำรายิชาดนตรีพื้นบ้านไทยภาคเหนือ ในปี พ.ศ. 2540 นอกจากนี้ ผลงานที่โดดเด่นของอาจารย์ประสิทธิ์อีกเรื่องหนึ่ง คือ การรื้อฟื้นพิณเปี้ยะ ภายหลังจากการอ่านบทความของโด็ค โดยเฉพาะเมื่อเห็นภาพของพ่ออยู่ต้น เี้ยวสวรรค์ในท้ายบทความดังกล่าว ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการสืบค้นผู้ที่ยังสามารถตีพิณเปี้ยะได้ ทำให้พบกับพ่ออยู่แปง โนจา ในระยะเวลาต่อมา

2.3 ณรงค์ สมิตธิธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ สมิตธิธรรม เป็นชาวลำปาง (เกิด พ.ศ. 2484) เติบโตในบริบทแวดล้อมด้วยดนตรีพื้นเมืองลำปางจากการที่น้องชายของมารดาเป็นนักดนตรีพื้นเมือง บรรเลงกลองถึงถึงในชุมชนบ้านท่านาง สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยมเกษตรกรรม วิทยาลัยเกษตรกรรมเชียงใหม่

(มหาวิทยาลัยแม่โจ้) ปริญญาการศึกษาศาสตรบัณฑิต (ชีววิทยา) จากวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร และปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา) จากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล อาจารย์ณรงค์เริ่มเรียนดนตรีล้านนาที่โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย เริ่มฝึกหัดดนตรีสากล ขณะมาศึกษาที่แม่โจ้ ภายหลังเมื่อเป็นอาจารย์สอนดนตรีแล้ว จึงเข้าร่วมอบรมอาจารย์ดนตรี ตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (ดนตรีศึกษา) ที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

จากการที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดลำปาง ตลอดจนสอนดนตรีที่วิทยาลัยครูลำปาง ในปี พ.ศ. 2532 อาจารย์ณรงค์ได้เริ่มเก็บข้อมูลและเขียนหนังสือชื่อ “ดนตรีประกอบการฟ้อนผีในจังหวัดลำปาง” เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2534 กล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาดนตรีพิธีกรรมฟ้อนผีบรรพบุรุษในวัฒนธรรมล้านนาเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ อาจารย์ณรงค์ยังเป็นนักวิชาการด้านดนตรีที่ชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของดนตรีล้านนาว่าไม่ได้มีเฉพาะรูปแบบวัฒนธรรมดนตรีล้านนาเชียงใหม่แต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะทางดนตรีที่แตกต่างไปจากเชียงใหม่ด้วย ดังปรากฏผลงานการนำเสนอเรื่องราวดนตรีล้านนาในพื้นที่จังหวัดลำปางจำนวนมากที่ระยะแรกได้เขียนเป็นบทความขนาดสั้นตีพิมพ์ในคอลัมน์ศิลปวัฒนธรรมไทยของหนังสือพิมพ์คนเมืองเหนือ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง ต่อมาได้รวมบทความกว่า 40 บทความรวมเล่มตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ “ดนตรีพื้นบ้านคนเมืองเหนือ” ในปี พ.ศ. 2545 นอกจากนี้ อาจารย์ณรงค์ยังมีบทบาทในการรื้อฟื้นการบรรเลงพิณเป็ยะในจังหวัดลำปาง ตลอดจนนำเสนอวิธีการตีพิณเป็ยะสายเดียวในการประชุมวิชาการทางด้านดนตรีหลายครั้ง

2.4 สนั่น ธรรมธิ

อาจารย์สนั่น ธรรมธิ เป็นชาวเชียงใหม่ (เกิด พ.ศ. 2502) เติบโตมากับการฟังรายการวิทยุ วปอ. 2 เชียงใหม่ สำเร็จการศึกษาศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) และศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาและวรรณกรรมล้านนา) จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยที่ในปี พ.ศ. 2527 เป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งชมรมพื้นบ้านล้านนา สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว ได้ทำงานเป็นนักวิชาการที่สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จากการที่เริ่มต้นศึกษาดนตรีล้านนาจากพ่อครูแม่ครูทั่วภาคเหนือตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษา ทำให้อาจารย์สนั่นสะสมความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมล้านนา ในปี พ.ศ. 2537 เมื่อมีการจัดงานครบรอบ 30 ปี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาจารย์สนั่นได้เสนอการบรรเลงกลองสะบัดชัยเพื่อร่วมเฉลิมฉลองในวาระดังกล่าว โดยที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่สนับสนุนงบประมาณในการสร้างกลองสะบัดชัย 50 ลูกเพื่อแจกจ่ายไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือ นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำวีดิทัศน์ที่เป็น “คู่มือ” ประกอบการเรียนการสอนด้วย³² ซึ่งทำให้กลองสะบัดชัยมีการบรรเลงแพร่หลายจวบจนปัจจุบัน ตลอดจนได้เริ่มเขียนบทความทางด้านดนตรีล้านนา คือ ความเป็นมาของกลองสะบัดชัย เผยแพร่ในหนังสือที่ระลึกงานดนตรีไทยอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นเจ้าภาพในปี พ.ศ. 2538³³ หลังจากนั้นได้ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานสำหรับการจัดประกวดแข่งขันดนตรีล้านนา ร่วมเขียนเนื้อหาที่เกี่ยวกับดนตรีล้านนาในหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ

³² ศิลปการตีกลองสะบัดชัย, กำกับโดย สนั่น ธรรมธิ (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสมาคมนักศึกษาเก่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537), วีดิทัศน์.

³³ สนั่น ธรรมธิ, “ความเป็นมาของกลองสะบัดชัย,” ใน *ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 26* (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538).

ที่มีศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี เป็นหัวหน้าโครงการ³⁴ ภายหลังอาจารย์สนั่นได้เขียนบทความเกี่ยวกับดนตรีล้านนาในคอลัมน์นาฏดุริการล้านนาของหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่มีฐานในจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาได้รวมเล่มจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ “นาฏดุริการล้านนา” จัดพิมพ์โดยสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2550³⁵ กล่าวได้ว่าเป็นหนังสือ “ชั้นนำ” สำหรับการศึกษาดนตรีล้านนา ทั้งเชิงประวัติความเป็นมา เครื่องดนตรี การประสมวง บทเพลง และสาระทางด้านนาฏศิลป์ล้านนาด้วย

3. ปัจจัยและแนวคิดในการสร้างความรู้ดนตรีล้านนาเชิงมานุษยวิทยาดนตรี

จากพัฒนาการของระบบการศึกษาในสังคมไทยที่เปิดพื้นที่ให้ดนตรีพื้นบ้านได้มีบทบาทมากยิ่งขึ้น ตลอดจนนักวิชาการในท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากทั้งวิธีวิทยาการศึกษาแบบใหม่ ๆ โดยเฉพาะด้านดนตรี ได้ส่งผลต่อการสร้างความรู้ดนตรีล้านนาในทางมานุษยวิทยาดนตรี แม้ว่านักวิชาการบางท่านไม่ได้ศึกษาในด้านดังกล่าวมาโดยตรง แต่ด้วยวิธีวิทยาในการศึกษาที่มีการลงพื้นที่ศึกษาอย่างจริงจัง ตลอดจนการวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารหลักฐานอื่น ๆ แล้วนำเสนอองค์ความรู้ดนตรีล้านนานั้น กล่าวได้ว่าเป็นผลงานที่ล้วนมีคุณภาพต่อการศึกษาดนตรีล้านนาในระยะเวลาต่อมา โดยที่ปัจจัยและแนวคิดดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

3.1 การศึกษาดนตรีล้านนาในยุคสงครามเย็น

อาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้มีแนวนโยบายต่อต้านการแพร่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะประเทศไทย ได้ส่งผลต่อการศึกษาทางมานุษยวิทยาตลอดจนดนตรีด้วย วิธีการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณาโดยนักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้กลายเป็นวิธีวิทยาหลักที่ใช้ในการศึกษาด้านมานุษยวิทยาดนตรี ดังตัวอย่างการศึกษาของ Gerald P. Dyck ระหว่าง พ.ศ. 2510-2514 แม้ว่าผลการเก็บข้อมูลทั้งหมดได้จะตีพิมพ์รวมเล่มภายหลังเกษียณอายุในปี พ.ศ. 2552³⁶ ทั้งนี้จากการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวิธีวิทยาที่น่าสนใจ การใช้คำเมืองในการสื่อสารกับนักดนตรีในท้องถิ่น ทำให้เกิดความไว้วางใจระหว่างผู้เก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล มีการบันทึกข้อมูลสนาม ใช้การอธิบายเครื่องดนตรีและการสร้างเครื่องดนตรีด้วยวิธีการทางเครื่องดนตรีวิทยา ตลอดจนการอธิบายเชิงตีความปรากฏการณ์ทางดนตรีที่ปรากฏระหว่างการศึกษาดังนั้น การศึกษาดนตรีและมานุษยวิทยาดนตรีในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2520 จึงเป็นการศึกษาที่เน้นหนักไปที่การทำความเข้าใจวัฒนธรรมดนตรีที่ปรากฏอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ การขับเคลื่อนของบุคคลในท้องถิ่นเองก็มีส่วนสำคัญต่อการศึกษาดนตรีล้านนาในระยะเวลาต่อมา ดังกรณีของอาจารย์ไกรศรี นิมนานเหมินท์ ที่ริเริ่มจัดเลี้ยงชั้นโตกดินเนอร์ในปี พ.ศ. 2496³⁷

³⁴ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ* (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

³⁵ สนั่น ธรรมธิ, *นาฏดุริการล้านนา* (เชียงใหม่ : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550)

³⁶ Gerald P. Dyck, *Musical Journeys in Northern Thailand* (Assonet: Minuteman Press of Fall River, 2009)

³⁷ Gerald P. Dyck, *Musical Journeys in Northern Thailand* (Assonet: Minuteman Press of Fall River, 2009)

กล่าวได้ว่าเป็นการนำเสนอศิลปวัฒนธรรมล้านนารูปแบบใหม่ มีขบวนแห่ขันโตก พร้อมกับช่างฟ้อนและนักดนตรีล้านนา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมขันโตกดินเนอร์และร้านอาหารขันโตกในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ในระยะเวลาต่อมา นอกจากนี้ อาจารย์ไกรศรียังให้ความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้ลงพื้นที่บันทึกเสียงสัมภาษณ์ชาวบ้านและนักดนตรีล้านนารายหนึ่ง ภายหลังในปี พ.ศ. 2511 ได้มอบให้คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ เผยแพร่³⁸ ความสนใจเกี่ยวกับดนตรีล้านนาในเชิงวิชาการเพิ่มขึ้นตามลำดับ เช่น การจัด A Northern Cultural Evening เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2517 ของสยามสมาคม โดยก่อนหน้านี้ได้ส่งนักวิชาการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับวงดนตรีล้านนาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และใกล้เคียงเป็นเวลา 3 สัปดาห์³⁹

ในขณะที่ระบบการศึกษาและระบบการผลิตครูขณะนั้นได้รับอิทธิพลจากการอุดมศึกษาแบบอเมริกัน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยทางการเมืองโดยเฉพาะสงครามเย็น ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. 2513 มีการผลิตครูดนตรีขึ้นเป็นครั้งแรกอย่างจริงจังและกระจายไปยังส่วนภูมิภาค เริ่มต้นที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ต่อมาได้กระจายไปยังส่วนภูมิภาคแห่งแรก ๆ ในภาคเหนือ ได้แก่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ ตามมาด้วยวิทยาลัยครูลำปาง และวิทยาลัยครูอุตรดิตถ์ อีกทั้งในหลักสูตรของวิทยาลัยครูซึ่งมีวิชาคหิชาที่ให้ความสนใจกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดจากหนังสือคหิชาของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครูที่พิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2519⁴⁰ อันเนื่องมาจากการที่อาจารย์ภาษาไทยได้ไปศึกษาต่อในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะที่ Indiana University Bloomington ส่งผลต่อการ “ศึกษา-รวบรวม-จัดเก็บ-นำเสนอ” วัฒนธรรมท้องถิ่นรวมถึงดนตรีด้วย ดังการกล่าวถึงวัฒนธรรมมูขปาฐะ และพยายามนำแนวคิดเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านมาใช้อธิบายดนตรีในแต่ละท้องถิ่น แม้ว่าวิทยาลัยครูในแต่ละภูมิภาคยังจะไม่ได้เปิดวิชาเอกดนตรีศึกษาก็ตาม

ทั้งปัจจัยจากการศึกษาของนักวิชาการต่างชาติและแรงขับเคลื่อนของบุคคลในท้องถิ่น ได้นำไปสู่การสถาปนาความรู้ดนตรีล้านนาในระยะเวลาต่อมา โดยเฉพาะช่วงหลัง พ.ศ. 2520 มีการตั้งศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ตลอดจนมีการประชุมวิชาการหลายครั้ง โดยมีการเสนอผลการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น เริ่มมีการเสนอวิธีวิทยาการศึกษาในแนวทางมานุษยวิทยาดนตรีอย่างจริงจัง จนกระทั่งมีการเปิดสอนในระดับปริญญาโทในปี พ.ศ. 2532 อาจกล่าวได้ว่า เหล่านี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความคิดและการพัฒนาการของความรู้เกี่ยวกับดนตรีล้านนาที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

3.2 นักวิชาการกับการสร้างความรู้ดนตรีล้านนาทางมานุษยวิทยาดนตรี

เมื่อสังคมไทยจัดการเรียนการสอนดนตรีในระดับอุดมศึกษาอย่างจริงจังและแพร่กระจายไปยังแต่ละท้องถิ่นตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมานั้น ทำให้เกิดนักวิชาการผู้สนใจศึกษาดนตรีและร่วมกันสถาปนาความรู้ด้านวิชาการดนตรีขึ้น แม้ว่าในระยะแรกมีผู้สำเร็จการศึกษาทางด้านดนตรีในประเทศไทยน้อยมาก แต่จากอิทธิพลการศึกษาวิชาคหิชาที่ส่งผลทางความคิดของอาจารย์ผู้สอนวิชาภาษาไทยในระดับ

³⁸ คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ. *ประเพณีพื้นเมืองและนิทานพื้นเมืองภาคเหนือ* (พระนคร : คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2513)

³⁹ ไพโรจน์ บุญผูก, “ลำน่านเพลงดนตรีและการฟ้อนรำของล้านนาไทย,” ใน *กมลราฟ้างและดนตรีไทย อนุสรณ์ในการสถาปนาโรงละคร กมล มาลัยมอลล์* (กรุงเทพฯ : พิษณุสวรรค์, 2517), 37.

⁴⁰ กิ่งแก้ว อัดถากร, *คหิชาวิทยา* (กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2519)

อุดมศึกษา จึงปรากฏว่า วิทยาลัยครูหลายแห่งช่วงระยะแรกที่อาจารย์ภาษาไทยแต่มีทักษะทางดนตรีนอกจากจะทำหน้าที่เป็นผู้สอนวิชาดนตรีไปด้วยแล้ว ก็ยังเป็นกลุ่มนักวิชาการที่พยายามอธิบายความรู้ทางดนตรีด้วย ดังนั้น ช่วงหลัง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา จึงปรากฏนักวิชาการที่สร้างความรู้ดนตรีล้านนาที่สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม

กลุ่มแรก เป็นกลุ่มนักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลการศึกษาเชิงคติชนวิทยา ดังตัวอย่างผลงานการศึกษาของอาจารย์ยงยุทธ ธีรศิลป์ หัวหน้าภาควิชาดนตรีศึกษาคนแรกของวิทยาลัยครูเชียงใหม่ จากการทำนเป็นครูภาษาไทย แต่สามารถบรรเลงดนตรีได้ จึงได้รับการเชิญให้มาช่วยจัดการเรียนการสอนวิชาเอกดนตรีศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2521 ผลงานวิชาการดนตรีล้านนาของอาจารย์ยงยุทธจึงมีลักษณะของการอธิบายว่า ดนตรีล้านนาประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีใดบ้าง มีการประสมวงอย่างไร บทบาทหน้าที่ในการบรรเลง ซึ่งเป็นลักษณะแรก ๆ ของผลงานวิชาการดนตรีล้านนาคือสถาปนาความรู้และเป็นรากฐานสำคัญในการศึกษาต่อยอดดนตรีล้านนาในระยะเวลาต่อมา ขณะเดียวกัน ผลงานดนตรีล้านนาเชิงวิชาการของอาจารย์สุรสิงห์ ส้ารวม ฉิมพะเนาว์ ได้เสนอผลการศึกษาในทางมานุษยวิทยาดนตรีมากกว่า แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางด้านคติชนวิทยาเช่นกัน เช่น บทความเรื่องพิณเปี้ยะ การส่งดนตรีจากดวงใจ⁴¹

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มนักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรี โดยเฉพาะการได้ศึกษาโดยตรง ดังตัวอย่างผลงานวิชาการดนตรีล้านนาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์ สำเร็จการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ จากการทำนที่ได้เป็นลูกศิษย์ของ José Maceda ท่านได้กล่าวกับอาจารย์ประสิทธิ์ก่อนกลับประเทศไทยว่า “บ้านเมืองของคุณร่ำรวยด้วยมรดกทางวัฒนธรรม ผมกล้าพูดได้ว่าที่นั่นยังไม่มีใครลงไปศึกษาแบบที่เราเรียนกัน ประสิทธิ์ไปทำเสีย ถ้าทำเองไม่ไหวก็สอนลูกศิษย์ให้เขาทำ”⁴² ดังนั้น ผลงานวิชาการดนตรีล้านนาของอาจารย์ประสิทธิ์จึงมีทั้งข้อเสนอและวิธีวิทยาทางด้านมานุษยวิทยาดนตรี เช่น บทความเรื่องภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อของซอล้านนาและบทความเรื่องช่างซอในสังคมเกษตรล้านนาที่พยายามวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมการขับซอในช่วงระยะเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ บทความเรื่องสวนศาสตร์ของเครื่องดนตรีโดยสังเขป เป็นบทความแรก ๆ ที่เสนอการอธิบายการกำเนิดเสียงของเครื่องดนตรีล้านนาตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ นอกเหนือไปจากอาจารย์ประสิทธิ์แล้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ สมิตธิธรรม เป็นนักวิชาการที่สร้างผลงานวิชาการดนตรีล้านนาอีกท่านหนึ่ง โดยเฉพาะในพื้นที่วัฒนธรรมดนตรีล้านนาลำปาง ดังปรากฏการผลิตผลงานจำนวนมากภายหลังจากที่ท่านเข้ารับการศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา วิชาเอกวัฒนธรรมการดนตรี ที่มหาวิทยาลัยมหิดล นอกเหนือไปจากผลงานเรื่องดนตรีประกอบการฟ้อนผีที่ท่านให้ความสนใจก่อนหน้านี้

กลุ่มที่สาม เป็นนักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลจากกระบวนการศึกษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในช่วง พ.ศ. 2520 และเกิดการตั้งคำถามกับสถานภาพทางความรู้เกี่ยวกับดนตรีล้านนา นำไปสู่การศึกษาและนำเสนอความเป็นดนตรีล้านนาที่มีความหลากหลาย และในขณะเดียวกันก็พยายามสถาปนารูปแบบทางวัฒนธรรมล้านนาบางอย่างไปพร้อมกัน หรือเป็นอิทธิพลการศึกษาในยุคท้องถิ่นนิยมที่เริ่มต้นตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2530 จากหมุดหมายสำคัญคือ การเฉลิมฉลองเมืองเชียงใหม่ครบรอบ 700 ปี ในปี พ.ศ. 2539 ได้แก่ กรณีของ

⁴¹ สุรสิงห์ ส้ารวม ฉิมพะเนาว์, “การเล่นเปี้ยะ : การส่งดนตรีจากดวงใจ,” ใน *งานประชุมวิชาการ เพลงพื้นบ้านล้านนาไทย*, 21-23 มกราคม 2524 (เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524).

⁴² ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์, สัมภาษณ์โดย สงกรานต์ สมจันทร์, 20 มกราคม 2565.

ผลงานการศึกษาด้านดนตรีล้านนาของอาจารย์สนั่น ธรรมธิ จากภูมิหลังการก่อตั้งชมรมพื้นบ้านล้านนา สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ตั้งคำถามว่า เหตุใดมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นกลับสอนแต่เรื่องของ กรุงเทพฯ ไม่ปรากฏเรื่องของล้านนาเลย ผลงานวิชาการของอาจารย์สนั่นจึงกลับไปอธิบายเรื่องราวพื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีล้านนาในมิติต่าง ๆ เพื่อเสนอว่าวัฒนธรรมล้านนามีที่มาอย่างไร เช่น การเสนอที่ไปที่มาของ กลองสะบัดชัยใหม่หลังจากที่มีการนำไปใช้ประกอบการแสดงต่าง ๆ เชิงธุรกิจการท่องเที่ยวว่า “การที่ทักเอาว่าเป็นกลองออกศึกบ้างหรือกลองที่ตีหน้ากองทัพบกที่เรียกว่า เริงหน้าทัพ ดูเหมือนจะอยู่ในลักษณะกู่ให้เกินความจริง”⁴³ ที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามสืบหาที่มาของดนตรีล้านนา และเป็นหนึ่งในวิธีวิทยาสำคัญของช่วงระยะเวลาดังกล่าว

สรุปผลการวิจัย

ภายหลังจากปฏิรูปการปกครองในรูปแบบมณฑลเทศาภิบาลสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ส่งผลต่อความสนใจดนตรีล้านนาโดยเฉพาะจากชนชั้นนำกรุงเทพฯ มากขึ้น ก่อนการสถาปนาความรู้เชิงวิชาการในช่วงระยะเวลาต่อมา สถานภาพของการสร้างผลงานวิชาการดนตรีล้านนาก่อนช่วง พ.ศ. 2520 แบ่งเป็นสามกลุ่มใหญ่ กลุ่มแรก คือ งานวิชาการจากส่วนกลาง กลุ่มที่สอง คือ งานวิชาการโดยชาวต่างชาติ และกลุ่มที่สาม คือ งานวิชาการจากผู้เขียนในส่วนภูมิภาค อย่างไรก็ตาม จากความเปลี่ยนแปลงจากนโยบายการศึกษาและแนวนโยบายของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อภูมิภาคในช่วงสงครามเย็น วิชาดนตรีได้ถูกพัฒนาจนสามารถจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา โดยที่ดนตรีในแต่ละท้องถิ่นได้เริ่มมีพื้นที่มากยิ่งขึ้นจากการปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2520 ระยะเวลาดังกล่าว ปรากฏรายวิชาดนตรีพื้นเมืองของไทยในหลักสูตรการฝึกหัดครู วิชาเอกดนตรีศึกษา และรายวิชาดนตรีพื้นเมืองสำหรับการจัดการเรียนการสอนดนตรีพื้นเมืองในระดับมัธยมศึกษาของกรมวิชาการ

ในขณะเดียวกัน เริ่มปรากฏนักวิชาการในส่วนท้องถิ่นพยายามสร้างความรู้ดนตรีล้านนาจากพัฒนาการของการศึกษาดังกล่าว ซึ่งในระยะแรกได้รับอิทธิพลจากวิชาคติชนวิทยา จึงมุ่งเน้นการอธิบายว่า ดนตรีล้านนามีลักษณะเช่นไร ต่อมาเมื่อนักวิชาการได้ใช้วิธีวิทยาการศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรี จึงปรากฏการอธิบายดนตรีล้านนาเชิงวิชาการหลากหลายแง่มุมมากขึ้น ทั้งส่วนที่เป็นตัวดนตรีและบริบททางดนตรี จากความสนใจศึกษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มากขึ้นจากพัฒนาการของการศึกษาดังกล่าว เป็นจุดกำเนิดความเป็นท้องถิ่นนิยม นักวิชาการในทศวรรษต่อมาคือช่วง พ.ศ. 2530 พยายามศึกษาค้นคว้าหาที่ไปที่มาของ “ความเป็นดนตรีล้านนา” การศึกษาดังกล่าวได้เป็นหมุดหมายสำคัญสำหรับการศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรีปัจจุบันสำหรับการวิเคราะห์และตีความปรากฏการณ์ทางดนตรีล้านนาในแง่มุมต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังปรากฏการศึกษาดนตรีล้านนานอกเหนือไปจาก “เชียงใหม่” ที่ถูกสถาปนาให้เป็นศูนย์กลางความรู้ทางวัฒนธรรมล้านนา ดังผลการศึกษาดนตรีล้านนาในพื้นที่จังหวัดลำปางและขยายไปยังพื้นที่วัฒนธรรมล้านนาอื่น ๆ ทั้งนี้ ดนตรีล้านนาในปัจจุบัน ต่างเป็นผลมาจากการศึกษาอย่างเข้มข้นของนักวิชาการในทศวรรษก่อนหน้า ที่แม้ว่าจะได้รับการศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรีหรือไม่ก็ตาม

⁴³ สนั่น ธรรมธิ, “ความเป็นมาของกลองสะบัดชัย,” ใน *ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 26* (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), 136.

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้พยายามเสนอว่า ดนตรีล้านนาได้รับความสนใจจากชนชั้นนำสยาม และนำมาสู่การศึกษาอย่างจริงจังจากความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา โดยเฉพาะอิทธิพลการศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรี โดยมีตัวนักวิชาการเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่นำไปสู่การสถาปนาความรู้ดนตรีล้านนา อย่างไรก็ตาม การตั้งคำถามกับวาทกรรมและชุดความรู้เดิม รวมถึงการตระหนักถึงการเมืองของความรู้⁴⁴ จะช่วยให้เกิดกระบวนการตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ดนตรีล้านนา และนำไปสู่ความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนแปลงทางดนตรีทั้งตัวดนตรีและวิธีการศึกษาดนตรี นอกจากนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงงานวิชาการดนตรีล้านนาที่ผลิตจากชุดความรู้แบบ “ดนตรีล้านนาเชียงใหม่” เป็นจำนวนมาก จากการที่สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่ในภาคเหนือมีสถานที่ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้วัฒนธรรมดนตรีล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ กลายเป็นการศึกษากระแสหลัก และส่งผลต่อการสถาปนาความรู้ดนตรีล้านนาเชียงใหม่-ลำพูน ให้เป็นภาพแทนของความเป็นดนตรีล้านนาเพื่อแสดงสถานภาพทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ล้านนา อันยาวนานกับดนตรีจากศูนย์กลางหรือดนตรีกรุงเทพฯ ในขณะเดียวกัน การศึกษาดนตรีในท้องถิ่นอื่นไม่ว่าจะเป็นจังหวัดเชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน ลำพูน หรือแม้แต่อุดรดิตถ์และวัฒนธรรมล้านนาชายขอบยังขาดความเข้มข้นในการศึกษาอย่างจริงจัง

ดังนั้น การมุ่งเน้นไปที่ดนตรีล้านนาในวัฒนธรรมเชียงใหม่ ย่อมส่งผลต่อการขาดความหลากหลายของการศึกษาดนตรีในพื้นที่วัฒนธรรมล้านนาอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ในของกรณีของผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ สมิทธิธรรม อาจเป็นความพยายามครั้งแรก ๆ ที่เริ่มอธิบายดนตรีล้านนานอกเหนือไปจากพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่⁴⁵ ถ้าย้อนไปพิจารณาในงานของผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์ ถึงแม้ท่านจะศึกษาเรื่องดนตรีไทใหญ่ แต่ก็เป็นดนตรีไทใหญ่พื้นที่บ้านกาด อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่⁴⁶ แตกต่างไปจากปัจจุบันที่หากกล่าวถึงดนตรีไทใหญ่ มักจะเป็นการศึกษาดนตรีของชาวไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือชุมชนพลัดถิ่นที่เดินทางเข้ามาทำงานในพื้นที่ภาคเหนือจากเหตุผลทางเศรษฐกิจหลังช่วง พ.ศ. 2540 ภายหลังจากขยายตัวของการศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรี ได้ส่งผลต่อการเกิดการศึกษาดนตรีล้านนาอื่น ๆ ในฐานะวัตถุทางการศึกษาเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นวงดกเส็ง⁴⁷ วงซอล่องน่าน⁴⁸ หรือแม้แต่วงดนตรีในพื้นที่วัฒนธรรมล้านนาอื่น ๆ จนกระทั่งในช่วงหลัง พ.ศ. 2550 จะสังเกตได้ว่าสถาบันการศึกษาจากส่วนกลางเริ่มมีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้ดนตรีล้านนาอีกครั้ง เป็นความพยายามหรือไม่ในการสร้างศูนย์กลางดนตรีล้านนาใหม่ทีนอกเหนือจากจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน หรือเป็นเพียงปรากฏการณ์ของจินตกรรมอัตลักษณ์ (Imaginate

⁴⁴ ปิ่นกฤต สิริวิพันธ์, “สมมติว่ามี “ล้านนา” : พื้นที่ อำนาจ-ความรู้ และมรดกของอาณาจักรมณฑลสยาม,” *วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์* ปีที่ 8, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564): 169-202.

⁴⁵ ณรงค์ สมิทธิธรรม, *ดนตรีประกอบภาพยนตร์ในจังหวัดลำปาง* (ลำปาง : วิทยาลัยครูลำปาง, 2534)

⁴⁶ ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์, “ดนตรีไทใหญ่กับประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง” (รายงานการวิจัย, มุลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2533)

⁴⁷ ณรงค์ สมิทธิธรรม, “วงดกเส็ง : ดนตรีไทใหญ่ในชีวิตของชาวลำปาง” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบริหารศิลป์, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541).

⁴⁸ ตัวอย่างเช่น บุรณพันธุ์ ใจกล้า, “ซอล่องน่าน : กรณีศึกษาคณะคำผาย นุบิง” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบริหารศิลป์, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545). และ ชุตินันท์ คงสันติเยะ, “ซอล่องน่าน : พลวัตการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของเพลงพื้นบ้านไทยภาคเหนือ” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบริหารศิลป์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556).

Identity) ดนตรีล้านนา อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาดนตรีล้านนาขณะนี้ เรากำลังออกนอกศูนย์กลาง (Decentralization) จากเชียงใหม่หรือเราจะสร้างศูนย์กลางล้านนาใหม่ (Recentralization) จากเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม การสร้างความรู้ดนตรีล้านนาจากนักวิชาการบางส่วนทั้งในและนอกเหนือพื้นที่วัฒนธรรมล้านนาที่มองดนตรีในส่วนภูมิภาคว่าเป็นเพียงดนตรีพื้นบ้าน อีกทั้งการใช้แนวคิดดนตรีวิทยาดนตรีไทยซึ่งอาจเรียกได้ว่า เป็นอาณานิคมภายใน ยังคงเป็นประเด็นในการอภิปรายเกี่ยวกับสถานภาพความรู้ของดนตรีล้านนาโดยเฉพาะการใช้ทฤษฎีมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาาร่วมสมัยในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับนักมานุษยวิทยาดนตรีที่ศึกษาดนตรีล้านนาในบริบทร่วมสมัย เพื่อที่จะสามารถเชื่อมโยงหรือวิเคราะห์มุมมองการศึกษา กับทศวรรษก่อนหน้าดังปรากฏในการศึกษานี้
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความคิดของนักมานุษยวิทยาดนตรีในพื้นที่ภูมิภาคอื่น ๆ หรือการศึกษาจากนักมานุษยวิทยาดนตรีส่วนกลาง เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิด และสิ่งที่ควรศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยาดนตรีด้านต่าง ๆ

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. *คู่มือครูศิลปศึกษา ศ 0215 ศ 0216 ดนตรีพื้นเมือง 1-2*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2528.
- กิ่งแก้ว อุตถากร. *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2519.
- เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. *เขียนชนบทให้เป็นชาติ กำเนิดมานุษยวิทยาไทยในยุคสงครามเย็น*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2562.
- เกษรา ศรีนาคา. “พิธีะ ไกรฤกษ์ ตัวตนความคิด : มองผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์.” *วารสารวิจัยศิลป* ปีที่ 11, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563): 163-184.
- แก้วมงคล ชัยสุริยันต์. *ผีของชาวลานนาไทยโบราณ*. พิมพ์แจกในงานศพ นางถนอม อินทร์สี. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2486.
- ไกรศรี นิมนานเหมินท์. “การเลี้ยงอาหารแบบขันโตก.” สัมภาษณ์โดย อาชว์ ชัยสวัสดิ์. 14 มกราคม 2524.
- คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ. *ประเพณีพื้นเมืองและนิทานพื้นเมืองภาคเหนือ*. พระนคร : คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2513.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช และคุณนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, บ.ก. *ลักษณะไทย ศิลปะการแสดง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงเทพ, 2551.

- ชาย โพธิ์สิตา. *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2562.
- ชุดิพงศ์ คงสันเทียะ. “ซอล่องน่าน : พลวัตการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของเพลงพื้นบ้านไทยภาคเหนือ.”
วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.
- ณรงค์ สมิตธิธรรม. *ดนตรีประกอบการฟ้อนผไทในจังหวัดลำปาง*. ลำปาง : วิทยาลัยครูลำปาง, 2534.
- ณรงค์ สมิตธิธรรม. “วงตกลี : ดนตรีแห่งวิถีชีวิตของชาวลำปาง.” วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- ทินกฤต สิริรัตน์. “สมมุติว่ามี “ล้านนา” : พื้นที่ อำนาจ-ความรู้ และมรดกของอาณาจักรน่านสยาม.”
วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ปีที่ 8, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564): 169-202.
- ธนิธ อยุ่โพธิ์. *เครื่องดนตรีไทย*. พระนคร : กรมศิลปากร, 2500.
- บุรณพันธ์ ใจกล้า. “ซอล่องน่าน : กรณีศึกษาคณะคำฝาย นุบิง.” วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545.
- ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์. “ดนตรีไทใหญ่กับประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง.” รายงานการวิจัย,
มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2533.
- ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์, สัมภาษณ์โดย สงกรานต์ สมจันทร์, 20 มกราคม 2565.
- ปรานี วงษ์เทศ. “แนวการศึกษาเพลงพื้นบ้านทางมานุษยวิทยา.” ใน *งานประชุมวิชาการ เพลงพื้นบ้าน
ล้านนาไทย*. 21-23 มกราคม 2524. เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. *จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์วัน ในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 19*. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484.
- พูนพิศ อมาตยกุล, บ.ก. *เพลง ดนตรี และนาฏศิลป์ จากสาส์นสมเด็จพระ*. นครปฐม : วิทยาลัยดุริยางคศิลป์
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.
- ไพโรจน์ บุญผูก. “ลำน่านเพลงดนตรีและการฟ้อนรำของล้านนาไทย.” ใน *กมลรำพึงและดนตรีไทย
อนุสรณ์ในการมาปณกิจศพ เจ้าเอก กมล มาลัยมัลย์*, 37-48. กรุงเทพฯ : พิมพ์สวรรค์, 2517.
- ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์. “60 ปี ธเนศวร เจริญเมือง : ลำน่านโยไทยเปียกับเส้นขอบฟ้าของ
สำนักทองถิ่นนิยม.” <https://prachatai.com/journal/2011/12/38437>.
- ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์. “ประวัติศาสตร์การศึกษาไทยภายใต้การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ (พ.ศ.
2490-2562).” *วารสารไทยคดีศึกษา* ปีที่ 19, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565): 74-108.
- มนตรี ตราโมท. “กลองสะบัดชัย.” ใน *สมบัติศิลปจากบริเวณเขื่อนภูมิพล*, 39-40. พระนคร :
กรมศิลปากร, 2503.
- มนตรี ตราโมท. “เพลงโหมโรงเอื้องคำ.” ใน *ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 9*, 70-72. เชียงใหม่ :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2518.
- มนตรี ตราโมท. “ฟ้อนมยุเรียงตา.” *วารสารศิลปากร* ปีที่ 2, ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2491): 26-28.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

- ยงยุทธ ธีรศิลป์. “ดนตรีพื้นเมืองเหนือ.” ใน *งานประชุมวิชาการ เพลงพื้นบ้านลานนาไทย*. 21-23 มกราคม 2524. เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติเพลงเกร็ดและเพลงละครร้อง*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2550.
- สนั่น ธรรมธิ. “ความเป็นมาของกลองสะบัดชัย.” ใน *ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 26*, 133-136. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- สนั่น ธรรมธิ. *นาฏดุริยางการล้านนา*. เชียงใหม่ : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- สนั่น ธรรมธิ, กำกับ. *ศิลปการตีกลองสะบัดชัย*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ สมาคมนักศึกษาเก่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537. วีดิทัศน์.
- สภาการฝึกหัดครู. *หลักสูตรการฝึกหัดครู ระดับปริญญาตรี (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ : สภาการฝึกหัดครู, 2524.
- สายชล สัตยานุรักษ์. “ประวัติศาสตร์วิจิตรเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-2535).” รายงานการวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา. “การเล่นเปียะ : การส่งดนตรีจากดวงใจ.” ใน *งานประชุมวิชาการ เพลงพื้นบ้านลานนาไทย*. 21-23 มกราคม 2524. เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524.
- อินทร์หล่อ สรรพศรี. *สมุดเพลงไทยเดิม ตามหลักสูตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. พระนคร : อักษรสาส์น, 2507.
- Archives West. “Robert Garfias field recordings (Laos, Thailand, Burma and Bali).” <https://archiveswest.orbiscascade.org/ark:80444/xv76751>.
- Dhanit Yupho. *Thai Musical Instruments*. Translated by David Morton. Bangkok: Department of Fine Arts, 1960.
- Dyck, Gerald P. “Lung Noi Na Kampan Makes a Drumhead for a Northern Thai Long Drum.” In *Selected Reports in Ethnomusicology*, Edited by David Morton, 183-204. Los Angeles, California: University of California Los Angeles, 1975.
- Dyck, Gerald P. *Musical Journeys in Northern Thailand*. Assonet: Minuteman Press of Fall River, 2009.
- Dyck, Gerald P. “The Vanishing Phia: An Ethnomusicological Photo Story.” In *Selected Reports in Ethnomusicology*, Edited by David Morton, 217-229. Los Angeles, California: University of California Los Angeles, 1975.
- Dyck, Gerald P. “They Also Serve.” In *Selected Reports in Ethnomusicology*, Edited by David Morton, 205-216. Los Angeles, California: University of California Los Angeles, 1975.
- Morton, David, ed. *Selected Reports in Ethnomusicology*. Los Angeles, California: University of California Los Angeles, 1975.

Smithsonian Folk Ways Recordings. "Thailand: The Music of Chiang Mai."

<https://folkways.si.edu/thailand-the-music-of-chiang-mai/world/music/album/smithsonian>.

The Society for Ethnomusicology. "About Ethnomusicology." <https://www.ethnomusicology.org/page/AboutEthnomusicol>.

